

Polisen har genomfört en kroppsvisitation i strid med hänsynsprincipen

Beslutet i korthet: En polispatrull fattade misstankar mot en man för narkotikabrott och kroppsvisiterade honom när han befann sig på ett apotek. Även andra personer befann sig på apoteket. De omständigheter som polisen lade till grund för misstanken var att de kände igen mannen från narkotikasammanhang, att de uppfattade honom som undvikande och att han hade händerna i fickorna och på uppmaning vägrade att ta ut dem ur fickorna.

JO konstaterar att det utifrån de redovisade omständigheterna inte fanns fog för att anse att mannen var skäligen misstänkt för narkotikabrott. Polisen fattade därmed beslut om kroppsvisitation utan att det fanns grund för det, och Polismyndigheten kritiserar för detta.

Polismyndigheten kritiserar också för att kroppsvisitationen beslutades av en polis, och inte av en undersökningsledare, trots att det inte var ett brådskande fall (fara i dröjsmål).

Hänsynsprincipen innebär bl.a. att diskretion ska iakttas vid användningen av ett tvångsmedel. Enligt JO framstår det som direkt olämpligt att polisen sökte igenom mannens kläder inför andra personer på apoteket, och det var inte förenligt med hänsynsprincipen. Polismyndigheten kritiserar för hur kroppsvisitationen genomfördes och även för brister i dokumentationen.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 24 mars 2020 klagade AA på Polismyndigheten för att polisen hade kroppsvisiterat honom utan att det fanns grund för det. Han uppgav i huvudsak följande.

Den 21 februari 2020 var han på apoteket med sin tolvåriga son för att hämta ut medicin åt sin pappa. I samband med det kom två uniformsklädda poliser fram till honom, drog ut honom från kön och frågade om han hade något vasst på sig. Därefter började de kroppsvisitera honom utan att det fanns någon misstanke om brott. Ingripandet skedde inför ögonen på hans son, apotekspersonal och andra apotekskunder.

Utredning

JO uppmanade Polismyndigheten att yttra sig över den rättsliga grunden för att kroppsvisitera AA och om hur åtgärden genomfördes.

Polismyndigheten (juristen BB) yttrade sig efter att ha gett berörda befattningshavare tillfälle att lämna synpunkter. Yttrandet kom in till JO den 12 oktober 2020.

Polismyndigheten angav att den anmälda händelsen enligt myndighetens dokumentation måste avse ett ingripande som hade inträffat den 24 februari 2020. Ingripandet hade lett till att en förundersökning om ringa narkotikabrott inletts som kort därefter lagts ned. Den anmälda händelsen hade också lett till en anmälan om tjänstefel. En chefsåklagare beslutade dock att inte inleda förundersökning med motiveringen att uppgifterna i ärendet inte gav anledning att anta att brott som hör under allmänt åtal hade begåtts.

Polismyndigheten lämnade följande redogörelse för bakgrunden till händelsen.

Av huvudanmälan i förundersökningen om ringa narkotikabrott ... framgår att polisinspektören CC, polisassistenten DD och polisaspiranten EE fick syn på AA i samband med att de genomförde en fotpatrullering i ... centrum. Patrullen uppfattade att AA såg dem och att han undvek patrullen och började ta mot sina fickor. Han ansågs skäligen misstänkt för narkotikabrott genom innehav. Beslut om kroppsvisitation fattades därför. Vid kroppsvisitationen, som utfördes på Apoteket ..., hittades ingen narkotika.

Av protokoll över kroppsvisitation framgår att beslut om kroppsvisitation fattades av polisassistenten DD den 24 februari 2020 kl. 13.15 och att det verkställdes vid samma tidpunkt av henne själv och polisaspiranten EE. Av protokollet framgår att AA var misstänkt för innehav av narkotika. Ändamålet med kroppsvisitationen angavs vara att utröna omständigheter som kan ha betydelse för utredning om brott.

Polismyndigheten lämnade följande redogörelser från de befattningshavare som deltog i ingripandet.

Polisinspektören CC har i huvudsak anfört följande. Patrullen som bestod av honom själv, polisassistenten DD och polisaspiranten EE patrullerade till fots vid tillfället. Under ett samtal med en av Polismyndigheten känd person utanför Stora Coop i ... fick han syn på AA, som är känd i narkotikasammanhang och annan brottslighet. Han uppfattade det som att AA såg patrullen och därför vek av in på Apoteket ... Han sa till sina kollegor att gå efter AA för att kolla vad det kunde röra sig om och stannade själv kvar utanför Stora Coop och fortsatte samtala med den andra kända personen. När han avslutat samtalet med den andra personen så gick även han in på Apoteket ... Han uppfattade att AA var upprörd men minns inte att han såg något barn. I anslutning till detta lämnade patrullen platsen. Eftersom en misstanke uppstått om narkotikabrott genom innehav skrevs därefter en anmälan om det. Anmälan lades ner då AA inte hade någon narkotika på sig.

Polisassistenten DD har i huvudsak anfört följande. Hon tjänstgjorde den aktuella dagen med polisinspektören CC och polisaspiranten EE. I samband med att de genomförde en fotpatrull utanför Coop Forum i ... fick de syn på AA som var välkänd för patrullen i bl.a. narkotikasammanhang. Hon fick ögonkontakt med AA och såg att han sett henne och hennes kollegor. Han vände sig därefter snabbt om, gick in på Apoteket ... och satte sina händer i fickorna.

Hans uppträdande upplevdes som undvikande. Hon gick då tillsammans med polisaspiranten EE in på Apoteket ... och började samtala med AA, som stod i kön till en kassa. Han blev direkt aggressiv, stressad och började ifrågasätta varför patrullen gått fram till honom. Hon bad honom ta upp händerna ur fickorna ur säkerhetssynpunkt. Därefter bad hon AA kliva några meter åt sidan för att komma en bit i från de övriga i affären. Detta vägrade AA. Han fortsatte även vara aggressiv och ifrågasättande samt uttryckte upprört att han var där med sin son och att polismännen därför skulle lämna honom ifred. Hon såg aldrig något barn i närheten. Med anledning av AA:s undvikande beteende när han såg henne och de andra polismännen i patrullen och att han direkt satte ner händerna i fickorna när han såg patrullen beslutade hon om att genomföra en kroppsvisitation på AA. Kroppsvisitationen genomfördes med stöd av rättegångsbalken och dokumenterades i förundersökningen om narkotikabrott genom innehav. Under visitationen sade AA att hon och polisaspiranten EE skulle sluta med det de höll på med och att han skulle anmäla dem. Hon förklarade för honom att ingreppet skulle gå väldigt smidigt om han bara slutade skrika och kränga med kroppen. Hon och hennes kollega letade igenom AA:s fickor i jackan, tröjan och byxorna. Kort därefter var de färdiga och gick ut från affären. Ingen narkotika hittades på AA och en polisanmälan med misstanke om ringa narkotikabrott genom innehav upprättades.

Polisaspiranten EE har anfört att hon ingick som aspirant i patrullen. Hon har inte fattat beslut om kroppsvisitation men deltog vid genomförandet av kroppsvisitationen.

Efter att ha redogjort för rättsliga utgångspunkter redovisade Polismyndigheten följande bedömning.

Av utredningen framgår att i huvudsak följande omständigheter lades till grund för bedömningen att AA ansågs vara skäligen misstänkt för narkotikabrott genom innehav.

- AA var sedan tidigare känd av polis i narkotikasammanhang.
- Han försökte undkomma kontroll av patrullen genom att gå in på apoteket.
- Han upplevdes som undvikande.
- Han satte ned händerna i fickorna direkt när han såg patrullen samt vägrade ta dem ur sina fickor vid fråga härom.

Frågan om det finns anledning att skäligen misstänka någon för innehav av narkotika är visserligen en bedömningsfråga. I det nu aktuella fallet kan det dock diskuteras om ovan redovisade omständigheter, tillsammans eller enskilt, var tillräckligt konkreta för att läggas till grund för en sådan misstanke. Det gäller särskilt mot bakgrund av de JO-uttalanden som redogjorts för [*i Polismyndighetens yttrande, JO:s anm.*].

AA:s uppgift att han hade sin son med sig har inte bekräftats genom utredningen. En kroppsvisitation i en kassakö på ett apotek får i sig anses vara en förhållandevis integritetskränkande åtgärd. Straffvärdet för det brott som poliserna misstänkte AA för var inte särskilt högt. Det har vidare inte heller framkommit något i utredningen som tyder på att det förelåg några omständigheter som hindrade polismännen att följa och observera AA inne på Apoteket ... och vänta med att genomföra kroppsvisitationen tills han kom ut från butiken eller i vart fall lämnat kassakön. Vad som nu sagts väcker även frågan om utredningen fullt ut ger stöd för slutsatsen att undersökningsledarens beslut om kroppsvisitation inte kunde avvaktas.

Avslutningsvis kan konstateras att dokumentationen i ärendet är mycket knapphändig, vilket försvårar en bedömning i efterhand. Det finns därför anledning att påminna berörda befattningshavare om vikten av tydlig

avrapportering och noggrann dokumentation. En kopia av detta yttrande kommer därför att skickas till berörda befattningshavare.

Rättsliga utgångspunkter

Skälig misstanke

JO har vid flera tillfällen uttalat att det för att en person ska anses skäligen misstänkt för ett brott krävs att det finns konkreta omständigheter som med viss styrka pekar på att den misstänkte har begått den gärning som misstanken avser. Omständigheterna måste alltså vara av det slaget att de ger upphov till en faktabaserad brottsmisstanke. Att en person betar sig underligt, uppträder nervöst eller undviker kontakt med polisen anses inte i sig ge grund för misstanke om brott, än mindre misstanke om ett konkret brott av visst slag. Det är emellertid inte möjligt att lägga fast några mer bestämda riktlinjer för vad som ska krävas för att en misstanke ska anses vara skälig. Frågan får i stället besvaras från fall till fall, och vanligen finns det ett visst utrymme för olika bedömningar. (Se t.ex. JO 2009/10 s. 72.)

Kroppsvsitation

Den som skäligen kan misstänkas för ett brott som det kan följa fängelse på får kroppsvisiteras, bl.a. för att söka efter föremål som kan tas i beslag eller annars för att utröna omständigheter som kan vara av betydelse för utredning om brottet. Med kroppsvsitation avses en undersökning av kläder och annat som någon bär på sig samt av väskor, paket och andra föremål som någon har med sig. (Se 28 kap. 11 § rättegångsbalken, RB.)

Beslut om kroppsvsitation meddelas av undersökningsledaren, åklagaren eller rätten. En polis får självständigt besluta om ett sådant tvångsmedel om det är fara i dröjsmål, dvs. ett brådskande fall. (Se 28 kap. 4 och 13 §§ RB.)

Hänsynsprincipen

Vid genomförandet av ett tvångsmedel ska den s.k. hänsynsprincipen beaktas. Den innebär bl.a. att diskretion bör iakttas vid genomförandet av tvångsmedel och kommer till uttryck i 23 kap. 4 § andra stycket RB där det anges att en förundersökning ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för misstanke eller orsakas kostnad eller olägenhet.

Kravet på hänsyn kommer till uttryck även i 28 kap. 13 § andra stycket RB. Där anges att en kroppsvsitation som är av mera väsentlig omfattning ska verkställas inomhus och i ett avskilt rum.

Dokumentationskrav

Det ska föras protokoll över en kroppsvsitation där skälen för åtgärden och vad som förekommit vid den anges (se 28 kap. 9 och 13 §§ RB). Av protokollet ska det tydligt framgå vilka brottsmisstankar som gett anledning till kroppsvsitationen och vilka omständigheter som legat till grund för beslutet (se t.ex. JO 2009/10 s. 72). Om en polis fattat beslutet på grund av fara i dröjsmål ska

det också framgå av protokollet varför det var fara i dröjsmål (se JO 2020/21 s. 370).

Bedömning

Var AA skäligen misstänkt för narkotikabrott?

Av utredningen i ärendet framgår att de inblandade poliserna kände igen AA från bl.a. narkotikasammanhang och att han efter att de hade fått ögonkontakt med honom vände om och gick in på apoteket. Härigenom uppfattade de honom som undvikande. Vidare hade han händerna i jackfickorna och vägrade på uppmaning att ta ut dem ur fickorna. Dessa omständigheter lades till grund för bedömningen att AA var skäligen misstänkt för narkotikabrott genom innehav och därmed också för beslutet om kroppsvisitation.

Enligt min uppfattning fanns det utifrån de redovisade omständigheterna inte fog för att anse att AA var skäligen misstänkt för narkotikabrott genom innehav. Polisen fattade därmed beslut om kroppsvisitation utan att det fanns grund för det. Polismyndigheten kritiserar för detta.

Det var inte fara i dröjsmål

Av utredningen framgår att det var polisassistenten DD som fattade beslutet om kroppsvisitation. För att en polis ska få besluta om kroppsvisitation krävs att det är fara i dröjsmål. De inblandade poliserna har i utredningen i JO:s ärende inte berört frågan om huruvida de ansåg att det var fara i dröjsmål och att de inte kunde avvakta ett beslut av t.ex. jourhavande undersökningsledare.

Det har inte kommit fram någon konkret omständighet som tyder på att det inte fanns utrymme att kontakta en undersökningsledare för ett beslut om kroppsvisitation. Jag kan således inte se att det var fara i dröjsmål. Polismyndigheten kritiserar för att kroppsvisitationen beslutades av en polis som inte var undersökningsledare.

Genomförandet av kroppsvisitationen

Kroppsvisitationen av AA genomfördes på ett apotek framför personal och andra apotekskunder. Utredningen ger dock inte underlag för slutsatsen att den också skulle ha iakttagits av AA:s son.

Vid kroppsvisitationen genomsöktes fickorna i AA:s jacka, tröja och byxor för att ta reda på om han innehade narkotika. Visitationen kan visserligen inte anses ha varit av en sådan mera väsentlig omfattning att den borde ha genomförts i ett avskilt rum, men med hänsyn till den misstänktes integritet bör även en sådan mindre omfattande kroppsvisitation som AA blev föremål för normalt genomföras i tillfredsställande avskildhet. Det var inte förenligt med hänsynsprincipen och framstår som direkt olämpligt att som polisen gjorde söka igenom AA:s kläder inför andra personer på apoteket.

Inget i utredningen talar mot att visitationen hade kunnat vänta till dess att AA hade kunnat föras till en mer diskret plats i apotekslokalen eller i närheten av

denna. Polismyndigheten kritiseras även för hur kroppsvisitationen genomfördes.

Dokumentationen

Som Polismyndigheten konstaterat är dokumentationen i ärendet mycket knapphändig, särskilt när det gäller de omständigheter som låg till grund för brottsmisstanken och därmed kroppsvisitationen. Från kontroll- och rättssäkerhetssynpunkt är det av grundläggande betydelse att beslut om tvångsmedel dokumenteras klart och noggrant och att samtliga grunder anges. Det är självfallet inte heller godtagbart att de omständigheter som läggs till grund för en tvångsåtgärd preciseras först sedan JO har inlett en utredning. Polismyndigheten kritiseras för den bristfälliga dokumentationen.

Ärendet avslutas.